

Στα βήματα
του Αποστόλου Παύλου

Ο Απόστολος Παύλος στους Φιλίππους

Ο Απόστολος Παύλος, ύστερα από τη διανυκτέρευσή του στην Παλαιόπολη της Σαμοθράκης το χειμώνα του 49 μ.Χ. (βλ. *Θέματα Αρχαιολογίας*, 2019 τ.3.2, σ.568-573), πέρασε στην απέναντι ακτή και αποβιβάστηκε για πρώτη φορά σε ευρωπαϊκό έδαφος, στη Νεάπολη της Μακεδονίας (σημερινή Καβάλα).

Η Νεάπολη ιδρύθηκε ως αποικία των Θασίων ήδη από τον 7ο αι. π.Χ. και λόγω της στρατηγικής της θέσης, καθώς γειτνιάζε με το χρυσοφόρο Παγγαίο Όρος και από εκεί περνούσαν οι εμπορικοί δρόμοι που ένωναν τη Θράκη με τη Μακεδονία, εξελίχθηκε πολύ σύντομα σε σπουδαίο εμπορικό κέντρο της περιοχής. Για τον λόγο αυτό η Αθήνα προσπάθησε να την εντάξει στη σφαίρα επιρροής της, καθιστώντας την μέλος της Αθηναϊκής Συμμαχίας από το 454 π.Χ.

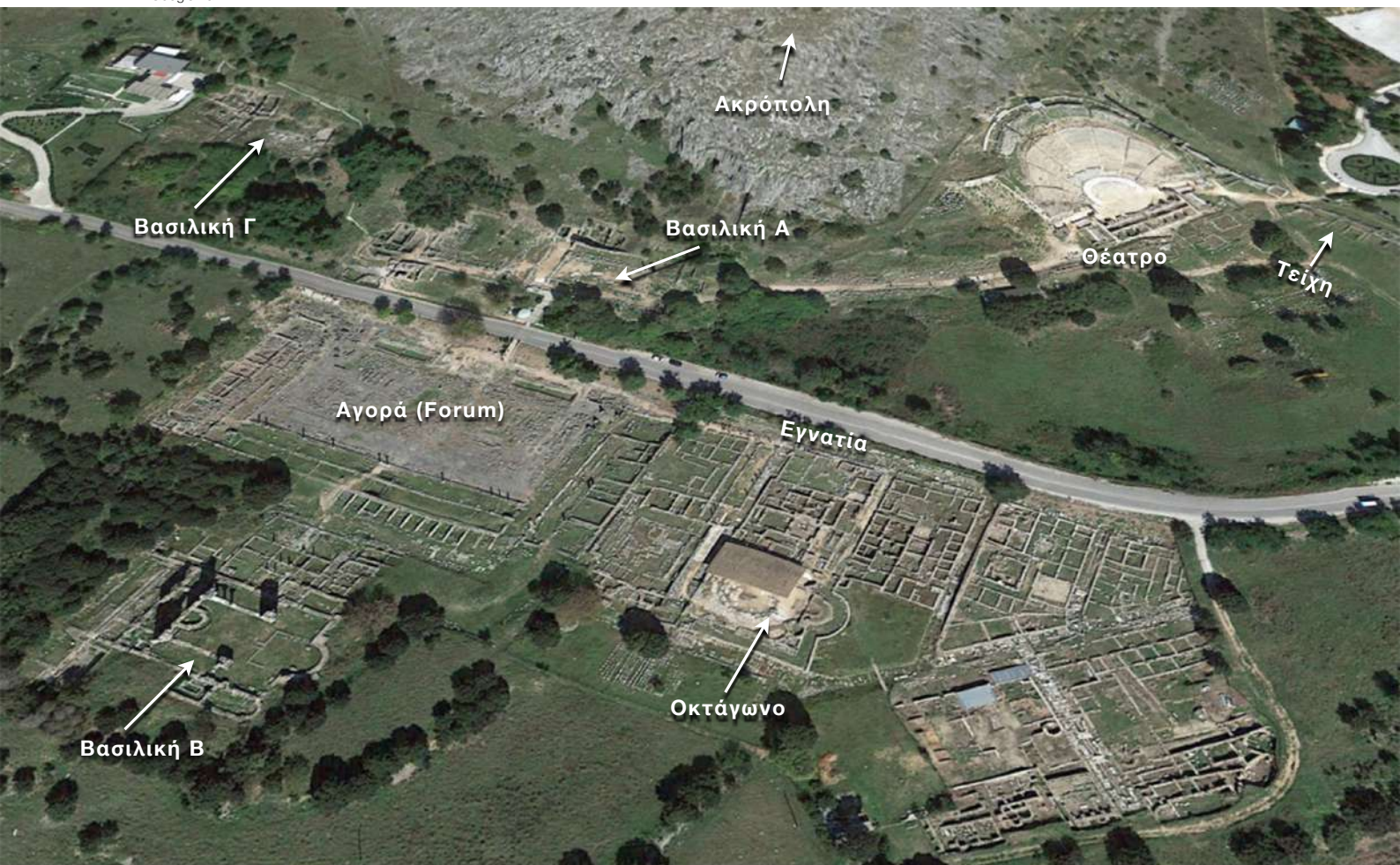
Η Νεάπολη άκμασε ως ανεξάρτητη πόλις-κράτος μέχρι το 340 π.Χ., έτος κατά το οποίο κυριαρχεί ο Φίλιππος Β΄ στην περιοχή και έτσι η πόλη

περιήλθε στην κυριαρχία του Μακεδονικού Βασιλείου και έχασε την ανεξαρτησία της.

Από τις αρχές του 9ου αιώνα η πόλη αναφέρεται στις πηγές ως *Χριστούπολις*, ενώ απέκτησε το σημερινό της όνομα, Καβάλα, από τα μέσα του 15ου αιώνα και εξής, όταν η περιοχή περιήλθε στην κατοχή των Οθωμανών. Την εποχή εκείνη κτίστηκε το Τζαμί του Ιμπραήμ Πασά, το οποίο μετατράπηκε αργότερα, μετά την προσάρτηση της Καβάλας στο Ελληνικό Κράτος το 1913, στον σημερινό ναό του Αγ. Νικολάου.

Τον χειμώνα του 49 μ.Χ., λοιπόν, ο Παύλος συνοδευόμενος από τον Σίλα, τον Τιμόθεο και τον

Google Earth

Ο αρχαιολογικός χώρος των Φιλιππων.

Λουκά αποβιβάστηκαν στη Νεάπολη, στην περιοχή που σήμερα βρίσκεται ο ναός του Αγίου Νικολάου, και διαμέσου της Εγνατίας Οδού κατέφθασαν στους Φίλιππους.

Φίλιπποι

Πολύ κοντά στον αρχαιολογικό χώρο των Φιλιππων, στη θέση Ντικιλί-Τας, έχουν βρεθεί τα τεκμήρια προϊστορικού οικισμού των Νεολιθικών χρόνων (5000 π.Χ.), τα οποία μαρτυρούν τα πλεονεκτήματα της περιοχής, όπου το 360 π.Χ. ιδρύθηκε από Θάσιους αποίκους, με αρχηγό τον Αθηναίο Καλλίστρατο, η αποικία Κρηνίδες. Το όνομα της πόλης προέκυψε από την αφθονία της περιοχής σε υδάτινους πόρους, καθώς η θέση βρίσκεται ανάμεσα στους ποταμούς Στρυμόνα και Νέστο και διασχίζεται από τους παραποτάμους τους.

Οι Φίλιπποι. Άποψη από βόρεια.

Νικόλαος Στουρνάρας / ΥΠΠΟΑ

Το αρχαίο Θέατρο των Φιλιππων.

Οι κάτοικοι της πόλης ωστόσο, αδυνατώντας να αντιμετωπίσουν τις πιέσεις θρακικών φύλων, κάλεσαν τον βασιλιά της Μακεδονίας, Φίλιππο Β΄, να αναλάβει την προστασία της πόλης το 356 π.Χ. Ο Φίλιππος, αντιλαμβανόμενος τη σπουδαιότητα της γεωγραφικής θέσης της πόλης, καθώς ήταν κτισμένη σε εύφορη κοιλάδα και γειτνίαζε με το χρυσοφόρο όρος Παγγαίο, εγκατέστησε αμέσως Μακεδόνες εποίκους, οχύρωσε την πόλη και την μετονόμασε σε Φίλιππους. Την εποχή εκείνη η πόλη γνώρισε νέα άνθηση και αποτέλεσε σημαντικό διαμετακομιστικό κέντρο του Μακεδονικού Βασιλείου.

Στους Ρωμαϊκούς χρόνους, λίγα χιλιόμετρα έξω από τους Φίλιππους διεξήχθη μια από τις σημαντικότερες μάχες τις ιστορίας, «η μάχη των Φιλιππων», μεταξύ των αυτοκρατορικών δυνάμεων, υπό την ηγεσία του Οκταβιανού και του Μάρκου Αντώνιου, και των δημοκρατικών δυνάμεων, υπό την ηγεσία του Βρούτου και του Κάσσιου. Η ήττα των δημοκρατικών σήμανε την απαρχή των αυτοκρατορικών χρόνων για τους Ρωμαίους. Ήδη από την εποχή εκείνη οι Φίλιπποι αποτελούν ρωμαϊκή αποί-

κία με το όνομα *Colonia Augusta Julia Philippensis*, κτισμένη πάνω στη διαδρομή της Εγνατίας Οδού, που ένωνε το Δυρράχιο στην Αδριατική με το Βυζάντιο και αποτελούσε συνέχεια της Αππίας οδού στην ιταλική χερσόνησο. Κατασκευάστηκε μεταξύ 146-120 π.Χ. και έλαβε το όνομά της από τον κατασκευαστή της ανθύπατο Γναίο Εγνάτιο. Αρχικά επρόκειτο για οδό που εξυπηρετούσε στρατιωτικούς σκοπούς, πολύ σύντομα όμως αποτέλεσε τη σπουδαιότερη εμπορική οδό στην περιοχή και το γεγονός ότι διερχόταν από το κέντρο της πόλης των Φιλιππων, υποδηλώνει τη σημαντική θέση που είχαν οι Φίλιπποι στην Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία.

Κατά την εποχή που έφθασε ο Παύλος στους Φίλιππους, στην πόλη κατοικούσαν λίγοι Ιουδαίοι, οι οποίοι λόγω απουσίας Συναγωγής, συγκεντρώνονταν τα Σάββατα για να προσευχηθούν στις όχθες του ποταμού Ζυγάκτη (παραπόταμου του Στρυμόνα). Σε αυτούς τους Ιουδαίους απευθύνθηκε πρώτα ο Παύλος. Ανάμεσά τους βρισκόταν μία πλούσια γυναίκα, έμπορος πορφύρας, που λεγόταν Λυδία και η οποία υπήρξε η πρώτη γυναίκα στην Ευρώπη που βαπτίστηκε χριστιανή. Στο σημείο εκείνο που

Νικόλαος Στουρνάρας / ΥΓΠΟΑ

Φίλιπποι. Βασιλική Β.

ονομάζεται σήμερα Βαπτιστήριο της Λυδίας, κτίστηκε το 1974 ναός-βαπτιστήριο από τον τότε Μητροπολίτη Φιλίππων, Νεαπόλεως και Θάσου, Αλέξανδρο.

Σύμφωνα με τις Πράξεις των Αποστόλων, ο Παύλος και ο Σίλας καταγγέλλονται ως πρόξενοι ανωμαλίας στην πόλη και φορείς απαγορευμένων για τους Ρωμαίους συνηθειών, γεγονός που οδήγησε στη φυλάκιση και τον ραβδισμό τους. Κατόπιν τούτου εκδιώχθηκαν από τους Φίλιππους. Ο Παύλος, ωστόσο διατήρησε στενούς δεσμούς με τη χριστιανική κοινότητα των Φιλίππων, έγραψε την περίφημη Επιστολή του και επισκέφθηκε την πόλη άλλες τέσσερις φορές. Οι Φίλιπποι έγιναν το πρώτο μέρος στην Ευρώπη που ιδρύθηκε χριστιανική Εκκλησία και αποτέλεσαν ήδη από τον 4ο αι. σημαντικό θρησκευτικό κέντρο και έδρα Επισκοπής. Η πόλη των Φιλίππων γνώρισε νέα άνθηση κατά τους χρόνους του αυτοκράτορα Μάρκου Αυρήλιου (161-187 αι. μ.Χ). Τα περισσότερα από τα σωζόμενα κτήρια προέρχονται από τρεις κυρίως χρονολογικές φάσεις: α) από την περίοδο του Φιλίππου Β΄ (4ος αι. π.Χ.), β) από τη Ρωμαϊκή εποχή (2ος αι. π.Χ.-2ος αι. μ.Χ.) και γ) από την Παλαιοχριστιανική περίοδο (4ος-6ος αιώνα).

Τα σημαντικότερα κτήρια

Ο σημερινός επισκέπτης του αρχαιολογικού χώρου των Φιλίππων εκπλήσεται τόσο από το βαθμό διατήρησης των αρχαίων καταλοίπων, όσο και από τη μεγαλοπρέπεια των οικοδομημάτων, μάρτυρες του αλλοτινού μεγαλείου και πλούτου των Φιλίππων. Τα σημαντικότερα από τα σωζόμενα κατάλοιπα με τη σειρά που τα βλέπει ο επισκέπτης εισερχόμενος από την κύρια είσοδο στα ανατολικά, είναι τα ακόλουθα:

● Τείχη

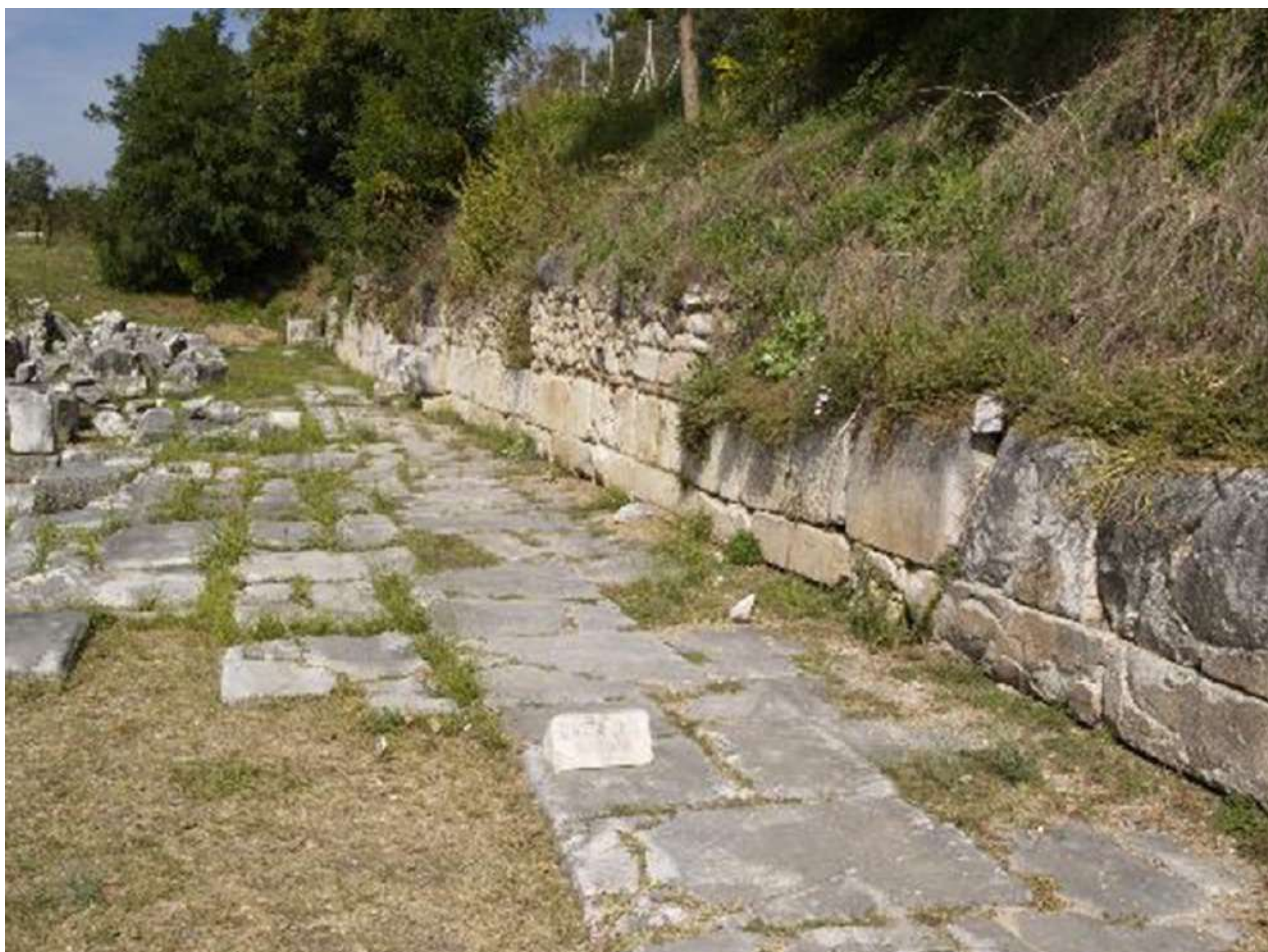
Η παλαιότερη φάση τους χρονολογείται στην περίοδο του Φιλίππου Β΄ και η πιο πρόσφατη του αυτοκράτορα Ιουστινιανού (6ος αι. μ.Χ.).

● Ακρόπολη

Σήμερα διακρίνεται το βυζαντινό τείχος που οικοδομήθηκε πάνω στα ερείπια του αρχαίου της περιόδου του Φιλίππου. Στο εσωτερικό των τειχών σώζεται υστεροβυζαντινός πύργος του 14ου αιώνα.

● Αρχαίο Θέατρο

Κτίστηκε επί Φιλίππου Β΄ κατά τον 4ο αι. π.Χ. Κατά τον 2ο αι. μ.Χ μετασκευάστηκε από τους Ρωμαίους. Το θέατρο διέθετε τριώροφη σκηνή, ορχήστρα στρωμένη με μαρμάρινες πλάκες, καθώς και

Φίλιπποι. Εγνατία.

κοίλο που επεκτεινόταν επάνω από τις παρόδους, οι οποίες καλύπτονταν με θολωτές κατασκευές. Τον 3ο αι. μ.Χ. μετατράπηκε σε αρένα για θηριομαχίες. Τότε κατεδαφίστηκε το προσκήνιο και αφαιρέθηκαν οι πρώτες σειρές των καθισμάτων του κοίλου, όπου υψώθηκε τοίχος με κιγκλίδωμα για την προστασία των θεατών. Στο νότιο άκρο της ορχήστρας διαμορφώθηκε υπόγειος χώρος για τα θηρία.

● Βασιλική Α

Βρίσκεται βορείως της Αγοράς. Πρόκειται για τον μεγαλύτερο παλαιοχριστιανικό ναό των Φιλιππων. Κτίστηκε στα τέλη του 5ου αιώνα. Ανήκει στον τύπο της τρίκλιτης βασιλικής, με εγκάρσιο κλίτος στα Α. Διέθετε τετράγωνο αίθριο στα δυτικά και υπερώο πάνω από τα κλίτη και τον νάρθηκα. Στο μεσαίο κλίτος σώζεται πολυτελής πλακόστρωση και μέρος του άμβωνα. Στη νοτιοδυτική γωνία της Βασιλικής, βρίσκεται υπόγεια κρύπτη, γνωστή από την παράδοση ως «φυλακή του Αποστόλου». Πιθανότα-

τα πρόκειται για ρωμαϊκή δεξαμενή που χρησιμοποιήθηκε μεταγενέστερα ως χριστιανικός ναός με τοιχογραφίες.

● Βασιλική Γ

Βρίσκεται στα δυτικά της Βασιλικής Α. Κτίστηκε τον 6ο αιώνα. Πρόκειται για τρίκλιτη βασιλική με νάρθηκα και εγκάρσιο κλίτος.

● Αγορά (Forum)

Πρόκειται για τον σημαντικότερο χώρο κάθε ρωμαϊκής πόλης, καθώς αποτελούσε κυρίως το διοικητικό κέντρο της. Η πρώτη φάση της ρωμαϊκής αγοράς των Φιλιππων ανάγεται στο 150 π.Χ. Στον χώρο σήμερα ο επισκέπτης διακρίνει τη διαμόρφωση του 2ου αι. μ.Χ. Πρόκειται για μια τυπική διαμόρφωση ρωμαϊκής αγοράς με συγκροτήματα δημοσίων κτηρίων και μνημειακών κτισμάτων γύρω από μια κεντρική πλατεία. Στα βόρεια της αγοράς ο πλακόστρωτος δρόμος ταυτίζεται με την Εγνατία οδό. Στη βόρεια πλευρά της Αγοράς, διακρίνεται το Βήμα, όπου κατά πάσα πιθανότητα

Νικόλαος Στουρνάρας / ΥΠΠΟΑ

Φίλιπποι. Οκτάγωνο.

προσήχθη ο Παύλος με τον Σίλα και μαστιγώθηκαν. Νοτιοδυτικά της Αγοράς βρισκόταν η Παλαίστρα, που διέθετε περίστυλη κεντρική αυλή, δωμάτια και μικρό αμφιθέατρο. Στα νοτιοανατολικά της ο επισκέπτης μπορεί να διακρίνει και τις σωζόμενες Βεσπασσιανές. Νοτίως της Αγοράς βρισκόταν και η ρωμαϊκή εμπορική Αγορά, το λεγόμενο Marcellum.

● Βασιλική Β

Κτίστηκε στον χώρο όπου βρισκόταν η ρωμαϊκή παλαίστρα και κάλυψε σχεδόν ολόκληρο το marcellum, διατηρώντας μόνο το βόρειο μέρος του με την εξάστυλη κιονοστοιχία, που αποτέλεσε τη μνημειακή είσοδο στο βόρειο κλίτος της. Πρόκειται για μνημειακών διαστάσεων βασιλική με τρούλο, του 6ου αιώνα, με έντονη κωνσταντινουπολίτικη επίδραση, τόσο στις μνημειακές διαστάσεις της, όσο και στον περίτεχνο γλυπτό διάκοσμό της. Συγκεκριμένα πρόκειται για τρίκλιτη βασιλική με νάρθηκα και προσκτίσματα στα βόρεια και νότια. Το τετράγωνο κεντρικό κλίτος καλυπτόταν με τρούλο, ενώ το Ιερό Βήμα με θόλο.

● Οκτάγωνο

Στα ανατολικά της Αγοράς βρίσκεται το συγκρότημα του Οκταγώνου. Πρόκειται για ναό τριών οικοδομικών φάσεων (τέλη 4ου, αρχές 5ου και μέσα 6ου αιώνα). Στη θέση του προϋπήρχε υστεροελ-

ληνιστικός Τάφος-Ηρώο, ενώ ήδη από τον 4ο αιώνα στη θέση του Ηρώου είχε κτιστεί μικρός ευκτήριος οίκος, αφιερωμένος στον Απόστολο Παύλο. Το Οκτάγωνο, η τελική φάση του οποίου ανήκει στα μέσα του 6ου αιώνα, αποτέλεσε το μητροπολιτικό ναό των Φιλιππων και ήταν αφιερωμένος στον Απόστολο Παύλο. Στα λοιπά κτίσματα του συγκροτήματος ανήκουν μία φιάλη, το βαπτιστήριο, διώροφο επισκοπείο, λουτρώνας, ξενώνας, αποθήκες και μνημειακός πυλώνας προς την Εγνατία Οδό.

Ο αρχαιολογικός χώρος των Φιλιππων έχει ενταχθεί από το 2016 στον κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO.

Βιβλιογραφία

- Seve M., Οδηγός του forum των Φιλιππων, 2014.
- Κουκούλη - Χρυσανθάκη Χ., *Φίλιπποι*, 2009.
- Βελένης Γ., «Η Βασιλική Β των Φιλιππων στο πλαίσιο της Ιουστινιάνειας Αρχιτεκτονικής», Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών Τ.77, τεύχος 1, 2002, σ. 119-140.

Σοφία Γρυδάκη
Αρχαιολόγος & Ξεναγός